

ABSTRAKT

“Polacy w Portugalii w latach II wojny światowej w polskiej literaturze dokumentu osobistego.
Doświadczenia kulturowej inności”

Niniejsza praca to studium dość rozległego dystansu kulturowego, którego przedmiotem byli polscy uchodźcy przebywający w Portugalii w latach II wojny światowej. Jak Polacy postrzegali Portugalczyków (i odwrotnie) w początkowej fazie kontaktów i jak zmieniał się ich wizerunek wraz z upływem czasu? Jak wzajemne nastroje różnych środowisk społecznych moderował „ojciec narodu portugalskiego” i twórca *Estado Novo* (Nowego Państwa), António de Oliveira Salazar?

Badania oparto na dostępnej polskiej literaturze dokumentu osobistego: dziennikach, wspomnieniach, pamiętnikach. Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy można całkowicie ufać w rzetelność ich przekazu. Zagadnienie to przeanalizowano głównie na przykładzie Stanisława Schimitzka, przedwojennego dyplomaty i pracownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych, autora książek „Na krawędzi Europy. Wspomnienia portugalskie 1939-1946” oraz „Drogi i bezdroża minionej epoki”.

Przyjęta metodologia to w znacznym stopniu założenia nowego historycyzmu (poetyki kulturowej), poststrukturalistycznego nurtu traktującego tekst jako twór ściśle zespolony z kontekstem kulturowym, w którym się pojawił. W badaniach wykorzystano również koncepcję trójkąta autobiograficznego autorstwa Małgorzaty Czerwińskiej, ideę paktu autobiograficznego Philippe’a Lejeune’a oraz psychologiczne odkrycia na temat racjonalności ludzkich osądów i decyzji przedstawione przez Daniela Kahnemana w jego książce „Thinking, Fast and Slow”. W częściach dotyczących przebiegu spotkania z innym korzystano z myśli takich filozofów dialogu jak Emmanuel Levinas czy Józef Tischner.

ówczesnych wydarzeń w Portugalii, Beatą Ostrowską-Harris, córką przedwojennego polskiego dyplomaty, hrabiego Krystyna Ostrowskiego.

Przeprowadzone analizy pokazały między innymi, jak wielką rolę w stosunkach polsko-portugalskich podczas II wojny światowej odegrała dyktatura Salazara. Ukierunkowywała myśli, programowała zachowania, zwiększała dystans między ludźmi, tak aby wciąż postrzegali się wzajemnie jako ci inni, obcy, stanowiący zagrożenie i sprawiający kłopoty. Strategia zarządzania strachem, stworzenie odpowiedniej narracji oraz utrzymywanie permanentnego poczucia niebezpieczeństwa pozwalało na podniesienie wartości remedium oferowanego przez handlarza strachem, Salazara, a jego samego obsadzało w roli wybawcy. Inny mógł okazać się użytecznym bliskim, ekspertem w danej dziedzinie a dialog z nim miał szansę stać się pełniejszy, gdyby nie ograniczały go liczne, odgórnie narzucone obwarowania, jak na przykład zakaz podejmowania pracy przez cudzoziemców czy nakaz ich przebywania w wydzielonych strefach, poza stolicą kraju. Ostatecznie Portugalia okazywała się krajem wygnania.

W późniejszym okresie obawy przed represjami ze strony władzy, tym razem w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, wpływały na sposób pisanie o minionych zdarzeniach. Manipulacjom ulegały nie tylko bieżące ludzkie działania, ale również wspomnienia o nich. Historię projektowano na nowo, krytykując podwaliny politycznej myśli portugalskiego dyktatora, tak przecież wychwalanego za czasów rządów sanacji. Finalną treść przekazu o zdarzeniach minionych kształtowały, już niezależnie od rodzaju ustroju politycznego, także indywidualne uwarunkowania autora, jego osobowość, kultura, ambicje oraz korzyści, jakie spodziewał się odnieść po upublicznieniu swojej wersji historii.

Autorka pracy: Aleksandra Pajek

Aleksandra Pajek